

A Hangya szövetkezeti mozgalom egykor és a mai szövetkezési lehetőségek (2. rész):

Gazdaságélénkítés a létfenntartási piac helyi pénzzel segített visszaszerzésével

(Németh István)

ALAPOK

Az 1. részben (<http://lmv.hu/node/4267>) áttekintettük a Hangya szövetkezeti rendszer kiépülésének a folyamatát és levontuk a legfontosabb tanulságokat:

1. Fel kellett ismerni, hogy a gazdákat szervezni, tanítani kell, hogy hatásos önvédelemre telessenek szert (Magyar Gazdaszövetség, Szövetkezés c. folyóirat, Hazánk c. napilap)
2. Fel kellett ismerni, hogy a pénzuzsora kivédésére helyi összefogással hitelszövetkezeteket kell létrehozni, amelyek messze méltányosabb feltételekkel biztosítottak pénzt a gazdák számára, mint az akkori bankok és az uzorások. Ezzel meg lehetett akadályozni a hitelcsapda kialakulását és a tömeges árveréseket (a Hazai Szövetkezetek Központi Hitelintézete, majd az Országos Központi Hitelszövetkezet).
3. Fel kellett ismerni, hogy az áruuzsora kivédésére helyi összefogással fogyasztási szövetkezeteket kell létrehozni, amelyek a megtermelt javakat méltányos áron juttatták el végső fogyasztókhöz, kiiktatva a közbeékelődő élőködőket (Mezőgazdák Szövetkezete. majd a Hangya Szövetkezeti Központ és a Hangya kötelékébe tartozó vidéki és városi szövetkezetek)
4. Fel kellett ismerni, hogy a gazdatársadalomnak szüksége van saját biztosító társaságra, mert a pénzhatalom biztosító társaságai éppúgy kiszolgáltatott helyzetbe szorították, mint a pénz- és áruuzsora (Gazdák Biztosító Szövetkezete).

Ezekre a felismerésekre alapozva, - mai szóval hatásos változásmenedzsment keretei között - önfeláldozó segítőkészre támaszkodva **sikerült egy nemzetmentő párhuzamos gazdasági struktúrát létrehozni** (Hangya-központ, hitelszövetkezetek, termelő-értékesítő-fogyasztási szövetkezetek, kapcsolt ipari rt. és értékesítő szövetkezetek). **Ez a szövetkezeti hálózat hatékony holdingként működött, az Osztrák-Magyar Monarchia egyik legnagyobb vállalatává nőtte ki magát.** Ebben a holdingban **tisztességes belső osztozkodási viszonyok** voltak és a hasznot az üzletrészek után járó osztalék („kamat”) felett még vásárlási visszatérítések formájában is felosztották, már ami maradt a közösen elhatározott fejlesztések és támogatások finanszírozásán felül. **A Hangya szövetkezeti rendszer a tisztességes munkán és szolidaritáson alapuló élhető élet kialakításának öntevékeny megszervezésére egyedülálló példa.** Ma is nagy szükség lenne egy ilyen mozgalom sikeres szervezésére.

A Hangya-mozgalom „felülről” szervezve, gazdag mecénás bőkezű támogatásával, kiváló szakemberek megnyerésével, néhány Pest-megyei mintapélda alapján, hatalmas szervező-agitációs munka eredményeképpen, az elégséges finanszírozási (hitelezési) háttér megteremtésével mintegy tíz év alatt érte el azt az átbillenési pontot, amikor tömeges igény jelentkezett a szövetkezet alapításra országszerte. Végeredményben „egyszerű” dolgot oldott meg: reális (olcsó) áron juttatta el a falusi megélhetéshez szükséges javakat a tagoknak (és a vásárlóknak, mert nemcsak szövetkezeti tagok vásárolhattak a Hangya boltokban).

A PROBLÉMA

A mai probléma sajnos jóval összetettebb:

1. Általános létfenntartási válsághelyzet alakult ki, amelyben az ország lakosságának egyre nagyobb része egyre kisebb mértékben képes az önfenntartásra. Ennek alapvető oka a szinte mindenre kiterjedő függés folyamatos erősödése.
2. Az atomizált társadalomban, ahol már a családok összetartása is kérdéses, a média és a lezüllesztett közoktatás tudatmanipulációja következtében a többség kollektív védekezésre képtelen (legalábbis nem ismeri fel ennek szükségességét).
3. A nemzeti vagyon utolsó (de alapvető fontosságú) morzsáinak a kiárusítása előtt állunk (földvagyon, vízkészlet, egészségügy stb.)
4. Az alapvető problémákról nincs társadalmi párbeszéd (már a problémák megemlítése is „bűn”, aki felveti, azt meg kell bélyegezni, ki kell rekeszteni, mint a demokrácia ellenségét)
5. Nincs tíz évünk arra, hogy az önvédelmi akciót győzelemre vigyük

Változtatásra van szükség!

A **sikerés változtatás** kulcsa az, hogy

- a. létezzen **Elégedetlenség** a fennálló helyzettel szemben
- b. legyen világos **Jövőkép** az elérendő állapotról
- c. legyen világos elképzelés a megteendő **Lépésekről**
- d. mindezt elfogadható **Ráfordítások** mellett, illetve a meglévő szervezeti **Tehetlenség** (visszahúzó erők) ellenében lehessen megtenni.

Nyilvánvaló, hogy többféle változtatásmenedzselési megközelítés is lehetséges.

A jelenlegi helyzettel szembeni elégedetlenség megvan. Az elérendő jövőképben azonban nincs egyetértés. Ezért megfogalmazhatatlan a változás megvalósítási programja, a megteendő lépések sorozata. A jelenlegi helyzettel szembeni elégedetlenséget olyan szemszögből kell bemutatni és tudatosítani, hogy az elérendő jövőkép elfogadott és kívánatos legyen.

STRATÉGIA

Lehetséges **változtatási stratégiák**:

- a. Kedvezményeket kilátásba helyező stratégia (pl. gazdasági előnyök nyújtása)
- b. Átnevelő stratégia (kultúra-, értékrend-változtatás)
- c. Meggyőző stratégia (nem értékrendet, hanem egy adott ügyről alkotott véleményt megváltoztató stratégia, amely az értékrendet nem érinti)
- d. Hatalmi stratégia (parancsba adja a változtatást, kényszert, alkalmaz az ellenállókkal szemben)

Véleményem szerint az első két stratégia kombinációját érdemes alkalmazni. Értékrend és kultúra váltás nélkül nem sikerülhet a létfenntartási feltételek érdemi javítása, bármilyen ösztönzőket, kedvezményeket is helyezünk kilátásba. A meggyőzés konkrét ügyekben azért lenne eredménytelen, mert az ellenagitáció (demagógia) ezt könnyen hatástalanítja (ma is ez történik, ennek az eredménye

az atomizált, „konzumidiotává” nevelt társadalom). A hatalmi stratégia érvényesült a bolsevik uralom alatt. Azon túl, hogy ez lejáratott megközelítés, a szükséges hatalom sincs meg hozzá.

A változásmenedzsment kulcsa olyan jövőkép kialakítása, amely belátható időn belül meg is valósítható. A jelenlegi helyzetet pedig úgy kell bemutatni, hogy törekvést, elkötelezettséget alakítsunk ki a jövőkép elérésére, elhitessük, hogy a jelenlegi helyzettel szembeni elégedetlenségünkre megoldás a célként kitűzött jövőkép.

A kívánatos jövőkép

Először azt kell tézisszerűen összeszedni, **mi zavar minket alapvetően a jelenlegi helyzetben:**

1. **A hitelpénz egyeduralma** a gazdaság, a társadalom, az erkölcs, a természettel való kapcsolatrendszer felett.
A Magyar Nemzeti Banknak 1991 óta nincs joga kamatmentes saját pénzkibocsátásra. Csak külföldi bankoktól felvett devizahitel forintra átszámolt összegét dobhatja piacra, amelyet inflációval elértéktelenítve lehet használni és irreálisan magas kamatszinten kell visszafizetni. Erről a tőkeszivattyúról tanulmányok sokasága készült, így erre csak utalok. Ezért nevezem a hivatalos magyar forintot hitelpénznek.
„Színvakság”: mindennek az értelmét a hitelpénz mennyiségének a rövid távú gyarapodásán keresztül kell értékelnünk (az uralkodó főáramú szemlélet szerint).
A pénzügyileg rövidtávon nem értékelhető hatások figyelmen kívül hagyása, aminek következtében leépül a társadalom (atomizálódik, szemléletében torzul, roncsolódik), a természeti környezet visszafordíthatatlanul károsodik, a hatások értékelése hiányos és félrevezető (csak egyesek hitelpénz-gyarapodását szolgálja).
A minden áron való hitelpénz-gyarapítás iránti vágy kiszívja a pénzt a reálgazdaságból és azt a virtuális (származékos) javak „piacán”, helyesebben mondva „szerencsejáték termeiben” kívánja pilótajáték formájában szaporítani, amíg a rendszeres válságok hatására a pénzügyi oligarchia át nem hárítja a társadalmakra a pilótajáték veszteségeit.
A hitelpénz mechanizmusa (a kamatos kamaton keresztül) bénítja a gazdaságot ott is, ahol a reálszférát finanszírozza, mert mesterségesen magas megtérülést vár el a hitel igénybevételével vállalkozótól.
2. **A pénzügyileg erősebb cégek** (általában multinacionális vállalatok) mindent elkövetnek, hogy a hitelpénz egyeduralmának logikájában **minél nagyobb piaci részesedést szerezzenek**. Ezt gyakran manipulatív marketinggel, „termelékenyebb” technológiákkal, gyakran rejtett minőségrontással (élelmiszeripar, fogyasztási cikkek rövidebb élettartama) érik el, aminek gyakran egészségromlás a következménye („termelékenységet” fokozó élelmiszeradalékok, kozmetikai cikkek, műanyagok, növényvédőszer, génmanipuláció stb.). De az egészségromlás is kedvező a számukra, mert a gyógyszeripar a világ egyik legjövedelmezőbb iparága, ami folyamatosan drágítja az egészségügyi ellátást.
3. **Nem méltányos a termékpálya mentén megtermelődő haszonból való osztozkodás**. A multinacionális vállalatok a termék utak azon szakaszait birtokolják, amely monopol helyzetbe hozza őket a termékpálya mentén megtermelődő haszon döntő hányadának a megszerzésében (felvásárlás/beszerzés, feldolgozás, értékesítés). Versenyeztetik a beszállítókat, ezzel leszorítják a beszerzési árakat, ugyanakkor hatalmas haszonnal értékesítik a készterméket. A kizsigerelt beszállítók és a multik munkavállalói ugyanakkor olyan kevés

jövedelemhez jutnak, amely fennmaradásukat is alig (vagy egyáltalán nem) biztosítja. Gondoljunk csak arra a rombolásra, amit a gyümölcs, zöldség, mezőgazdasági termények, a hús-, tojás-, tejtermelőkkel tesznek. De a multiknál foglalkoztatottak bére is mintegy a harmada-ötöde az anyaországi béreknek, miközben a megélhetés költségei „világszínvonalúak”.

4. **Az ország lakosságának döntő többsége számára** (százezres nagyságrendű kollaboránstól és néhány valóban tehetséges vállalkozótól, alkotótól eltekintve) **egyre nehezebb a létfenntartás elemi feltételeinek a biztosítása**, a lakosság közel fele létminimumon vagy az alatt él (nagyon sokan mélyszegénységben). A közszolgáltatások színvonala egyre romlik, a közbiztonság nem létezik.

A nagyobb jövedelműek (főleg a kollaboránsok) elég „ügyesek” ahhoz, hogy különféle adóelkerülési technikákkal kivonják magukat az adózáson keresztüli közteherviselés alól. Az elvonások, az adók az amúgy is kiszípolyozottakat terhelik.

A multik évente 1.000 milliárd forint nagyságrendű adókedvezményben részesülnek. Hatalmas az az adókiesés is, amit a speciális célú vállalatok (a magyarországi off-shore cégek „új” neve az EU-ba való belépés óta) nem fizetnek be a költségvetésbe. A döntően külföldi tulajdonban lévő bankokat sem lehet jövedelemarányosan megadóztatni (mert az rontaná csúcsnyereségességüket, amit egyetlen másik országban sem tudnak realizálni). Nem történik kísérlet sem az illegális kínai kereskedelem megvámolására.

A költségvetésen keresztül (hogyan fennmaradjon a nemzeti jövedelem adósságtörlesztés formájában történő kiszivattyúzása) leépül a szociális védőháló, csőd felé tartanak az önkormányzatok, az egészségügyi intézmények, a közoktatás, nincs kutatás-fejlesztés, nincs fejlesztési forrás a megújulásra. Soha nem látott méretűre dagad a korrupció, az állami és EU-s pénzek trükkös lenyúlása.

A gazdaság romokban hever és nagyon előnytelen szerkezetű, túlprivatizált: alapvetően a jövedelem kiszivattyúzását szolgálja.

A bárhol megjelenő jövedelem szinte egy mozdulattal külföldiek kezébe kerül, amint elköltjük a bevásárló központban, kifizetjük az áram-, gáz-, víz/csatornadíjat, a biztosítást, kényszerűségből bankba utaltatott fizetésünk, nyugdíjunk után felszámított kezelési költség révén stb.

A külföldi tulajdonú cégek alig vásárolnak magyar árut, azt is nyomott áron. Az ipari beszállítóknak gyakran előírják, hogy honnan (általában saját érdekeltségű cégektől előírt áron) szerezhetik be anyag-alkatrész szükségletüket, ezzel gyakorlatilag bémunkára redukálódik tevékenységük. Így a pénzáramnak csak nagyon kis hányada marad országon belül.

A katasztrofális közbiztonság kockázatosá teszi a vidéki termelést (még az önellátást is), mert bármit retorzió nélkül ellophatnak. Ez nagyon megnehezíti a vidéki életet.

A városban annyival rosszabb a helyzet, hogy az önellátásnak még a lehetősége sincs meg. A városi létfenntartás még inkább olyan tényezőktől függ, aminek a megváltoztatására az ott lakóknak nincs lehetősége (drágul a lakhatás, silány az élelmiszer, nő a munkanélküliség, kevés a bér a

megélhetéshez, növekszik a hajléktalanok száma).

Fel kellene végre ismerni, hogy a jelenleg járt út a teljes megsemmisüléshez vezet. **Újjá kell építeni a magyar gazdaságot, újjá kell szervezni a társadalmi kapcsolati rendszert.**

A gazdaságot nem az országot kiszipolyozó multik érdekében kell megszervezni, hanem a lakosság emberhez méltó életkörülményeinek a biztosítása érdekében.

Egy elfogadható jövőképben

- az értéket előállítók produktumaira fizetőképes kereslet is van (a kínálat és a kereslet nagyjából egyensúlyban van)
- az egyéni fogyasztásra szánt termékek/szolgáltatások árát az egyének saját jövedelmükből vagy ellátmányukból meg is tudják fizetni
- az egyéni fogyasztást szolgáló termékek nem ártalmasak az egészségre, előállításuk nem károsítja a természetet
- a vállalkozások által igényelt termékek/szolgáltatások árát a vállalkozások a fenntartható gazdálkodás keretei között képesek is megfizetni
- az egyének lehetőséget kapnak arra, hogy képességeiket fejlesszék és azt a keresletnek megfelelően hasznosíthassák, ezzel jövedelemre telessenek szert
- a termeléstől a végső felhasználásig (illetve az újrahasznosításig) terjedő vertikum mentén senki sem élvez monopolhelyzetet, amelyben erőfölényével mások kárára visszaélhet
- a gazdaság normálisabb működése érdekében szükséges stratégiai változásokat finanszírozni lehet (pl. vertikumok kiépítése a monopolhelyzetek kiiktatására)
- van annyi tartalék jövedelem a gazdaságban, hogy stratégiai célokra (a születésszám emelésére, a színvonalas gyermeknevelésre, a képzésre, az egészségmegőrzésre stb.), valamint a „termelni nem képesek” részére is biztosítsák az emberhez és korábbi teljesítményükhöz méltó megélhetést
- a fizetőképes keresletet nem csökkenti a hitelpénz mesterséges (manipulált) kivonása a gazdaságból, mert az igényelt áru/szolgáltatásfedezet erejéig helyi pénzen is lehet biztosítani a forgalmat, gazdaság működését.

Nyilvánvaló, hogy a Hangya-mozgalomhoz hasonlóan párhuzamos struktúra kiépítése a járható út, amely az összes érintett számára fokozatosan javítja a létfenntartás feltételeit. **Nem lehet a pénzuralmat kiiktatni, csak káros hatásait lehet valamelyest csökkenteni. Amilyen mértékben nő a tömegbázisa a jövőképben megfogalmazott kultúrának, értékrendnek, és amilyen mértékben képes ez az egyre bővülő közösség saját fennmaradása érdekében a megfogalmazott célokat mind teljesebben megvalósítani, úgy fog ez a párhuzamos gazdaság biztonságot nyújtani mind több honfitársunknak (ahogy ez 60-80 évvel ezelőtt már megtörtént).**

LÉTFENNTARTÁS HELYI PÉNZZEL TÁMOGATVA

A gazdaság újjáépítésének kulcsa: a létfenntartás feltételeinek a biztosítása érdekében megnyilvánuló egyetlen hazai törekvésnek se szabjon gátat

- a mesterségesen visszaszorított fizetőképes kereslet, illetve
- az extraprofit learatására törekvő nepperek közbeékelődése,

hanem az méltányos módon önfenntartó jövedelemszerzés forrása lehessen. Ez azt jelenti, hogy a létfenntartási piacot mind nagyobb mértékben magyar kezekbe kell visszaszerezni, mert a mai katasztrofális munkanélküliséget ez hatékonyan csökkenteni képes.

A fizetőképes kereslet kiegészítő fenntartására alkalmas eszköz **a helyi (regionális) pénz**. Ennek számos formája, technikai megoldása létezik. Erre most nem térnék ki. Viszont a helyi pénz gazdaságélénkítő hatásáról érdemes szólni.

Már korábban említettük, hogy a gazdaságot a nemzet érdekében kell újjáépíteni. A gazdaságélénkítésnek is ezt a célt, alapvetően a létfenntartás, a fennmaradás célját kell szolgálnia. Ez azt jelenti, hogy **nem mindegy, hogy mire költjük a pénzt, vagyis meddig tartjuk a pénzt hazai körforgásban**. (Ma a kézhez kapott pénz döntő hányada azonnal külföldi érdekeltségek kezébe kerül, amelyből nagyon keveset fordítanak arra, hogy más magyar érdekeltségű cégektől vásároljanak, vagyis hozzájáruljanak a hazai gazdaság fenntartásához. A kiadott „éhbér” sokkal inkább a külföldi – az esetek többségében silány beltartalmú, de vonzó áru és megjelenésű – élelmiszer fizetőképes keresletének ideig-óráig történő biztosítását, vagyis a külföldi érdekeltségek piacszerzését szolgálja. Biológiai hasonlaltal élve érszűkületet okoznak, hogy minél kevesebb vér jusson a szervekhez, ami előbb-utóbb azok elhalását okozza.)

A helyi pénz alkalmas arra, hogy kontrolláljuk vele azt, mire költi felhasználója, amennyiben kikötjük, hogy csak valóban magyar eredetű áru/szolgáltatás vásárlására használható. A külföldi eredetű áru vásárlását a hagyományos hitelpénzből lehet megoldani. A helyi pénz tehát nem szorítja ki a hitelpénzt. A helyi pénz bármikor átváltható hitelpénzre és hitelpénzből bármikor helyi pénz vásárolható. **A helyi pénz használata elkötelezettséget képvisel: birtokosa a magyar gazdaság újjáépítéséhez kíván hozzájárulni.**

Az, hogy a helyi pénz meddig marad körforgásban, alapvetően attól függ, hogy

- az eladott termék/nyújtott szolgáltatás, vagyis az eladott érték elég vonzó-e a vásárló számára, hogy azt megvegye (minősége, ára, megbízhatósága, értékesítési feltételei megfelelők-e)
- a termék/szolgáltatás előállításában milyen forrásból biztosítjuk a szükségleteket (milyen hányadban lehet helyi pénzben fizetni érte)
- milyen mértékben lehet helyi pénzben fizetni a béreket, az adókat, a közüzemi díjakat stb.
- milyen hányadban jönnek a segélyek, támogatások helyi pénzben (pl. helyi pénz egyszerűsített formájának tekinthető az étkezési utalvány vagy az üdülési csekk, csupán az a kérdés, kinek a forgalmát növelik ezek a kedvezmények?)
- hogyan tudjuk garantálni, hogy a helyi pénzt valóban arra költésék, amire elterveztük:
  - o a boltok elszámolásaiból világosan derüljön ki: a helyi pénzt csak legálisan elszámolható cikkekre fogadták be
  - o a boltoknak ne legyen joga a vásárlótól kapott helyi pénzt hitelpénzre átváltani, viszont helyi pénzért vásárolhatnak
  - o azt a helyi pénzmennyiséget azonban, amelyet ők vásároltak maguknak hitelpénzből, bármikor átválthatják hitelpénzre
- a helyi pénzállomány nem csökken olyan alacsony mértékűre, hogy az összeomlás elkerülhetetlen (nincs elég megfelelő mennyiségű és áru kínálat, nincs elég elkötelezettség, hogy a magyar gazdaságot fellendítsük stb.)

Mindebből világosan kitűnik, hogy **a helyi pénz bevezetése önmagában még nem oldja meg a gazdaság újjászervezését, viszont kedvezőbb működési feltételeket teremt.**

A gazdaság újjáépítése, újjászervezése, mint önálló feladat, tehát nem kerülhető meg. **A gazdaság helyi pénzzel támogatott újjáépítésére van szükség.**

A legnagyobb tömegbázis **a létfenntartási piac „visszafoglalásán” alapuló gazdasági újjáépítésre** teremthető meg. Ebben ui. majdnem minden magyar állampolgár érdekelt.

Mik a létfenntartás legfontosabb elemei:

1. Egészséges ételhez való hozzájutás
2. Évszaknak megfelelő öltözettel való rendelkezés
3. Lakhatás
  - a. Víz, fűtési-főzési képesség, villany
  - b. Szolidáris, nem deviáns szomszédság
  - c. Elfogadható és megfizethető közüzemi szolgáltatások, közlekedés, kommunikáció
4. Egészségmegőrzés, alapvető egészségügyi ellátás
5. Az esettekről való gondoskodás
6. Az érvényesüléshez szükséges tudás megszerzése
7. Közbiztonság

Éghajlati és földrajzi adottságaink, (sajnos mára már leépülő, de csíráiban még mindig meglévő) agrárkultúránk lakosságunknál ötször nagyobb népesség egészséges étellel való ellátására is képessé tesz minket. Az egészséges ételhez való hozzájutás (az egészséges ivóvizet is beleértve) tehát nem jelenthetne problémát, ha nem hagynánk, hogy külföldi érdekből megsemmisítsék a hazai agrárágazatot. Itt kell tehát kezdeni a gazdasági újjászervezést.

Az agrárágazat talpra állítása minimálisan az önellátás érdekében azt kívánja meg, hogy

- legyen termelés
  - o a termelés szükségletei reális áron beszerezhetőek legyenek
  - o a termelés szakszerű, gazdaságos, ellenőrzött (vagyis megbízható) legyen
- a termékek/termények reális áron eladhatók legyenek
- megoldott legyen reális áron a termékek végső fogyasztóig való eljuttatása
- a végső fogyasztók jó áron, jó minőségű és megbízható áruhoz jussanak tartósan működőképes bolthálózatban
- a végső fogyasztók tudatosan és meglegedettséggel vásárolják a hazai agrártermékeket

Ha biztosított az önellátás, lesznek termékek, amelyek exportálhatók is. Az elsődleges cél az önellátás terén való minél nagyobb piaci részesedés szerzése.

A feladat komplex: a termeléstől (termelési szükségletek beszerzésétől) kezdve a végső felhasználásig, illetve a hulladék hasznosításáig **egy egész vertikumot kell működtetni.** Nem elég egy-egy szakaszra koncentrálni, mert a le nem fedett részen vissza fognak élni az ott tevékenykedő „nepperek” erőfőlnyűkkel.

Teljes vertikumot kisközösségben (néhány falu, egy mezőváros környezete) lehet a legkönnyebben kiépíteni. Itt sem egyszerű a helyzet. Az ország számos pontján ott vannak az olcsóságukkal operáló multik (Lidl, Aldi, Penny Market, Tesco, Spar, Auchan, Cora). Ez persze csalóka olcsóság: a több ezer (nem egyszer tízezres nagyságrendű) áruból néhány tucatot „akciósan” olcsóbban adnak, mint a versenytársak, ugyanakkor a többi árun behozzák ezt az árbevétel kiesést, mert a vevő nemcsak az akciós árut veszi meg, hanem mást is, ha már itt van (utólag már nem ellenőrzi le, hogy 25 km-rel távolabbi másik bevásárló központban ezt olcsóbban kapta volna-e). Ma már ott tartunk, hogy a német vagy osztrák vaj olcsóbb, mint a magyar. Lassan a magyar áru eltűnik a polcokról. A sajtok ára ma már szinte megfizethetetlen, a magyar sajtok ára (amelyet külföldi érdekeltségű, de magyarokat foglalkoztató cégek gyártanak) az elmúlt egy évben 60-80%-kal emelkedett. Igaz ez mindenre: tejre, tejtermékekre, gyümölcsre, zöldségre, stb. A MAGOSZ szervezte „szociális” bolthálózat néhány gyümölcsféle, zöldség, méz, esetleg tej, tejtermék esetében versenyképes alternatíva a multikkal szemben, de ez a mozgalom még kezdeti stádiumban van. A Hangya boltok nagyobbak voltak és áruválasztékuk is szélesebb volt.

Ha minden faluban lenne szociális bolt, amely alapvetően helyi (közvetlen környezetből származó, megbízható körülmények között termelt) árut értékesítene, netán főként helyi pénzért, akkor bizonyos alaptermékekből a vertikum helyi kiépítése megtörténne. Itt is kérdés a hűtés, tárolás, szállítás, de feltételezhető, hogy ez helyi összefogással biztosítható.

Gond azonban a technológiát igénylő termékek (tej és tejtermékek, vágóhíd és húsfeldolgozás, tartósítás, konzervgyártás, cukorgyártás, gabonátárolás és őrlés stb.) előállítására. Ezek a technológiák vagy külföldi kézben vannak, vagy hiányoznak. A külföldi tulajdonos által leállított üzemekben nem egy esetben még a gépeket, berendezéseket is felaprították lángvágóval, nehogy könnyen újraindítható legyen a termelés. Az új létesítések sokba kerülnek hitelpénzben és rengeteg bürokratikus előírást kell teljesíteni (amivel a konkurens külföldiek: az olaszok, spanyolok, franciák, osztrákok nem nagyon törődnek, mert már régóta működnek). Ez a kiszolgáltatott helyzet kompromisszumra kényszerít: a tudatos vásárlásnak alapanyagokra és egyszerű technológiákkal előállítható termékekre (aszalt termékek, lekvárok, sűrítmények, füstölt húsaruk, mélyhűtött áruk stb.) kell koncentrálnia: a beltartalmi értéket kell figyelni, nem a csinos csomagolást és a „vegyipari” csúcsteljesítményeket (amely fűrészporból a legrafináltabb ízeket állítja elő és a beltartalom nélküli szemetet „ízletessé” teszi). Nem tudjuk, mi van egy virsliben, gépsonkában, kenőmájban, de tudjuk, mi van egy füstölt parasztsónkában, ami egyben van. Ezen a téren „népnevelésre” van szükség: minden élelmiszeripari „termelékenységet” fokozó alságos technológiát, elsősorban az „ízipart” és nem élelmiszer-alapanyagból előállított élelmiszer kinézetű terméket előállító módszert be kell mutatni és le kell járni (http://www.hetivalasz.hu/cikk/0905/megetetett_tarsadalom).

A kistérségi önellátás azonban nem oldja meg az elmúlt 50-60 évben városokba kényszerített többség gondjait. Ehhez a kistérségi termelésnek önellátáson felüli méretűnek kell lennie és a városokban is ki kell építeni az értékesítési hálózatot, illetve meg kell szervezni a szállítást-tárolást. Ez a városi „terjeszkedés” történhet stratégiai szövetségen keresztül (ahogy a szociális boltok leszerződnek a MAGOSZ által ajánlott termelőkkel, szállítókkal, vagy magyar bolthálózatokkal, üzletláncokkal megegyezve: CBA, Coop, Reál stb.). Ezek a boltok várososon belül vannak (nem a külvárosban), tehát közel a potenciális vásárlóhoz. A vevő időt és benzint takaríthat meg, ha átszokik az itteni vásárlásra. Erre már a TESCO is rájött és sorra vásárolja fel a kisebb városi üzleteket és TESCO Express boltot nyit. Miért nem éri meg a CBA-nak, hogy olyan áruválasztéka, olyan árai legyenek, amelyekkel versenyezni

képes pl. a TESCO-val? A CBA éves forgalma nagyjából megegyezik a TESCO-ével. Miért kell a CBA-nak drágábbnak lennie? Miért nem tudja a CBA garantálni, hogy döntően magyar élelmiszert árusítson? Ha javítana az élelmiszermínőség-ellenőrzési gyakorlatán, akkor kevesebb kétes eredetű termék jelenne meg a polcain. Ez pedig komoly versenyelőnyt jelentene.

Az agrárium felélesztésének csak egyik csatornája a termelőtől a vevőig kiépülő termékút racionális és méltányos működtetése. Fontos a termékút szükségleteinek is minél racionálisabb, méltányosabb biztosítása (alapanyag, vetőmag, gép, szerves- és műtrágya, növény-védőszer, energiaellátása, a szállítás, tárolás biztosítása). Ezekkel a képességekkel kevés termelő rendelkezik. Minél diverzifikáltabb egy gazdaság (növénytermesztés, állattartás, elemi tárolás, feldolgozás), annál több belül termelődő „hulladék” hasznosítható (a megtermelt takarmányt eszi az állat, a trágya jó földekre, bioenergia termelhető stb.) Ismerek olyan biokertészt, akitől szinte nem képződik hulladék: a gyümölcsöt eladja, gyümölcslevet vagy szörpöt készít belőle, a magból olajat sajtol vagy őrleményt készít, aszal. Ezt a szemléletet érdemes más területeken is követni. Ahol szakosodott gazdák vannak, ott kistérségi alapon virtuálisan kell létrehozni a kellően diverzifikált gazdaságot (szövetkezéssel, szabályozott együttműködéssel).

A Hangya szövetkezeti rendszer sem egyetlen vállalat (szövetkezet) volt, hanem több ezer önállóan gazdálkodó szövetkezet, üzem, vállalkozás jól koordinált együttese. Ezt a szervezési modellt érdemes ma is követni.

A **virtuális vállalat** úgy jön létre sok önállóan gazdálkodó egységből, hogy **méltányos együttműködési szabályokkal koordinált a működés**. Ez tanítást, képzést, fegyelmet, átláthatóságot és ellenőrzést, valamint a hasznon való méltányos osztozkodást jelent.

A virtuális vállalat létrejöttéhez **azokat a funkciókat kell a koordináló szervezetbe telepíteni, amelyek az önállóan gazdálkodó egységeket arra kényszerítik, hogy a teljes termék utak racionálisan és méltányos együttműködés alapján valósulhassanak meg**. Lesznek régióként koordinálandó feladatok (pl. szállítás, tárolás), de lesznek valóban egy központból végrehajtandó koordinációs feladatok (pl. központi beszerzés, nagyberuházások, hitellel való ellátás, az egymásnak nyújtott teljesítmények elszámolása, minőségellenőrzés).

PÉNZKEZELÉS

Felvetődhet a kérdés, hogy annyi helyi pénzt vezessünk-e be, ahány kistérségi közösség létesül vagy egyetlen központi helyi pénz elszámoló rendszert állítsunk-e fel? Véleményem szerint a **közös helyi pénzkezelés** az előnyösebb. Ez lényegében azt jelentené, hogy a helyi pénzzel élénkített, újjászervezet gazdaságban ez a közös helyi pénz egyfajta új devizanemnek fogható fel. Az ebben bonyolított forgalom hozzáadódik a hagyományos, hitelpénzben realizált forgalomhoz. Arra kell vigyázni – ahogy erről korábban már szóltam – hogy a helyi pénzt csak a helyi pénz elszámolását végző pénzügyintézetben lehet átváltani hitelpénzre.

Milyen legyen a **helyi pénz elszámoló központ**? Ennek hitelszövetkezetnek kell lennie: a tagok részjegyet jegyeznek hitelpénz befizetésével. A részjegy-vásárlás mértéke maximalizálható. Így alaphelyzetben minden helyi pénzegység mögött azonos összegű hitelpénz van. A részjegy jegyzés folyamán még nem jut helyi pénzhez a hitelszövetkezeti tag. Helyi pénz vásárlásához új hitelpénz befizetésre van szükség. Ez egy-egyben váltható be. A részjegy után részesedés (osztalék) fizethető.

A gazdaság élénkítésére azonban **többletforrást** is találni kell a helyi pénztömeg növelése érdekében. Ennek a **fedezete a munkateljesítmény** (amely a teljesítő részéről egyfajta hitelnyújtásnak tekinthető). Ezt a hitelt később fizetésre is felhasználhatja (vásárolhat érte). Ilyenkor csökken a beváltható hitelkerete (helyi pénzmennyisége). Elképzelhető az is, hogy valamelyik hitelszövetkezeti tag úgy vásárol hitelt, hogy erre nincs helyi pénzfedezete. Bizonyos összeghatárig ez tolerálható, de meghatározott időintervallumon belül ezt a hiányt valamilyen teljesítményért kapott ellenértékkel meg kell szüntetnie. (Ez forgóeszköz hitelezésnek fogható fel.)

Többletforrás teremhető úgy is, hogy a **fizetésemelést** a szervezetek (az önkormányzatok, állami szervek is, nemcsak a vállalatok) **helyi pénzben adják**. A segélyeket is érdemes helyi pénzben folyósítani (ahogy erre egyre több kísérlet történik). A helyi pénzben történő fizetésemelést úgy kell felfogni, mintha az hitelpénzben történne (ugyanúgy kell adózni utána). Az ilyen csatornán keresztül kibocsátott helyi pénz többlet fizetőképes keresletet teremt helyi termékek vagy szolgáltatások iránt.

A helyi pénz bármely időpillanatban egyenértékű a hitelpénzzel. A helyi pénz azt biztosítja, hogy a pénz hiánya ne korlátozza az igényelt és hasznos tevékenységek eladhatóságát. Ha túl sok a forgalomban lévő helyi pénz (vagyis nem költhető el meghatározott időintervallumon belül), akkor azt vagy le kell kötni a hitelszövetkezetben, vagy be kell váltani hitelpénzre (egy az egyben), különben veszít az értékéből. Az eredeti (Silvio Gesell szabadpénz elmélete szerinti) helyi pénz naptári hónaponként veszített meghatározott értéket. A mai informatikával támogatott világban megoldható, hogy az egyes jóváírt pénzadagok ténylegesen 30 nap múlva veszítsenek valamennyit az értékükből (FIFO-elv), így igazságosabb lehet a rendszer, mert bármikor kapott bevételt 30 napon belül kellene elkölteni. Egyébként a helyi pénz nem kamatozik, a lekötött helyi pénz is névértékben jár vissza a lekötési időszak végén. A lekötött helyi pénz forrást biztosít a hitelezéshez. Az értékvesztés azt a cél szolgálja, hogy a helyi pénz forgásban tartására ösztönözzön (pörgesse a gazdaságot, illetve a lekötéssel olcsó hitelforrást biztosítson).

A **méltányos árképzés** sarkalatos kérdés. A hitelpénzben megjelenő árak gyakran manipuláltak. Felvásárlásnál, beszállítás elszámolásánál nyomottak, értékesítésnél magasak (hogy extraprofitot biztosítsanak a monopolhelyzetben lévő szereplőknek).

A méltányosan működő gazdaságban minden szereplő biztonságosan megélhet, ha mások számára hasznos teljesítményt nyújt. Racionálisan kell végezni a tevékenységeket és az önköltség felett valamennyi hasznot is realizálni kell. Alaphelyzetben rá lehet bízni a szereplőkre, hogy ők mondják meg, mennyiért adják teljesítményüket. Ez lenne a helyi pénzben kifejezett ár. Ha a termékút végén olyan eladási ár jönne létre, amely nem versenyképes (irreálisan magas), akkor nem lesz fizetőképes kereslet annak megvételére, tehát korrekcióra szorul az egyes teljesítmények ára. Ezt le lehet szimulálni és már kezdetben olyan normatív közbenső árakat lehet megállapítani, amely elfogadható végső árhoz vezet.

Helyi pénzen vásárolt árut a boltban bárki megveheti, akár hitelpénzért is. Viszont hitelpénzért vásárolt árut csak hitelpénzért lehet megvenni. A bolt a forgalmának tervezésekor csak részben támaszkodhat a múltira, a szokásokra. Valamennyi tartalékkészletének is lennie kell, ha váratlan vásárlások történnek. Ugyanakkor előfordulhat, hogy agrárágazatról lévén szó, nincs annyi termék helyben, amennyire igény lenne. Értelmesen kezelni kell tudni az árufelesleg és pillanatnyi helyi áruhiány kérdését. A helyi pénzben vásárlók (szövetkezeti tagok) elvárhatják, hogy őket biztonságosan kiszolgálja a helyi bolt. Ezért vásárlási igényüket érdemes előre jelezniük, hogy a bolt

vagy saját készletéből vagy egy regionális elosztó központ közreműködésével az igény teljesítésére fel is tudjon készülni. Ehhez a boltoknak koordinálnia kell a beszállítókat, illetve rendelést kell feladnia a regionális elosztó központ felé. A beszállító (termelő) elsősorban a helyi boltoknak szállít és csak a felesleget adja le a regionális elosztó központban. (A felvásárlási ár ugyanannyi mindkét esetben, ha a szállítás a vásárlót terheli.) A regionális elosztó központot érintő szállítási költség a koordináló szövetkezet rezsiköltsége. Ha az egyes vállalkozók kevesebbet vagy többet kérnek a szállításért, a betervezett rezsiköltségtömegeggyel szemben kell elszámolni. A koordináció (amely nemcsak a szállításban testesül meg), évente tervezendő, és a koordináció érdekében az év végén jelentkező haszon vagy veszteség szabályszerűen felosztandó a szövetkezettel együttműködő vállalkozások között.

Élelmiszerek esetén van egy felhasználhatósági vagy fogyaszthatósági határnap (lejárati idő). Ezt követően az élelmiszer „hulladékká” válik. Ausztriában például azt a megoldást követik, hogy a szociálisan rászorultak (akik az önkormányzattól erre kártyát kapnak), a lejárat napján fél áron vásárolhatják meg a termékeket. Sőt a frissen lejárt határidejű termékeket ingyen is ki lehet tenni a bolt elé, hogy a rászorulókat elvigyék, ahelyett hogy a szemétkébe kerülne.

SZOLIDARITÁS

Komolyan kell venni a rászorulókat, a mélyszegénységben élőket. Mindenki élni akar. Ha valaki nem szégyell lopni ezért, az lopni fog. Sajnos a közelmúltban arra volt példa, hogy egy 53 éves munkásasszony inkább éhen halt a munkahelyén, mert négy napig nem evett és szégyellte bevallani bárkinek, hogy milyen reménytelen helyzetben van (fizette az albérletét, törlesztette az adósságát). Sajnos nem ez az egyetlen eset, csak nem tud mindenről a sajtó. Egy civilizált országban senkinek sem lenne szabad éhen halnia vagy megfagynia!

Ha egy kisközösség nem közömbös rászoruló tagjaival szemben, hanem legalább napi étkezést és a tüzelőt biztosítja számukra, akkor joggal várhatja el, hogy ne lopják meg a terményeit, javuljon a közbiztonság. Ez a „befektetés” mindenképpen megéri, mert világossá teszi, hogy nem tolerálható a „megélhetési bűnözés”, mert nincs rá szükség. Ebben az önkormányzatoknak is komoly szerepük lenne, akár egy szolidaritási alap összehozásával és tisztességes felhasználásával. Az étkeztetést és a tüzelő biztosítást természetben kell nyújtani, nem hitelpénzben támogatást adni. A munkaképes munkanélküliektől ellenértékként közhasznú munka elvárható.

Olaszországban például nagyon komoly erőfeszítéseket tettek a hajléktalanság visszaszorítására. Nem lehet az utcán, híd alatt élni. Regisztráltatni kell a hajléktalannal magát, akinek valamilyen hajléktalan szállóra kell kerülnie, ahol tisztálkodhat, rendben tarthatja öltözetét, minimális étkezést biztosítanak számára, ha munkanélküli. Nincs kizárva a munkaerő piacról, ha dolgozni akar és talál munkát. Hazánkban is van számtalan nem használt ingatlan (elhagyott laktanya, iparépület), ahol a hajléktalanok ellátása minimális többlet befektetéssel megoldható lenne. Az ide befogadott hajléktalanoknak nem kellene elveszniük a munka társadalma számára, hozzá lehetne őket segíteni közhasznú munkához.

Az évszaknak megfelelő öltözet biztosítása is komoly létfenntartási probléma. Ehhez nem elegendő, hogy „second-hand” boltok nyíljanak a nagyobb városokban. Szervezetten be kell gyűjteni a használt és felesleges ruhát, cipőt, hogy ne csak a lomtanításkor guberáljanak a rászorulókat (vagy a kukászedényekben turkáljanak). Felélesztendő a ruhajavítás-alakítás, cipőjavítás, ami szinte megszűnt.

Ugyanígy felélesztendő számos háztartási kisjavító szakma, az elromlott háztartási gépek olcsó javítása (a márkaszervizek olyan drágán dolgoznak, hogy szinte érdemes új gépet venni a javíttatás helyett, pedig egyszerűen utángyártható elemi egységekkel olcsó javításra is mód nyílna, nem beszélve az utángyártás munkahelyteremtő hatásáról).

Rengeteg olyan háztartáshoz kapcsolódó szolgáltatásra is mód nyílna, amelyre ma nincs fizetőképes kereslet, mert kevés a hitelpénz. Emlékezzünk arra a szlogenre, hogy a posztmodern társadalomban a nemzeti jövedelem termelése egyre nagyobb arányban a szolgáltatási szférában realizálódik. Nos, ha így folytatódik a hitelpénz kivonása a gazdaságból, akkor a teljes szolgáltatási szektor összeomlik (kivéve persze a bankokat és a biztosítókat). A házi gondozás, a gyerekfelügyelet, a házvezetés, takarítás, kertgondozás, a házi oktatás, a „telekocsi” mozgalom (ha valaki kocsival megy valahová, szerezzen maga mellé utast, ha ugyanaz az úti célja), stb. mind helyi pénzzel finanszírozható potenciális munkalehetőség.

Folytathatnánk még az ötletelést, de gondolatébresztésre ennyi elég.

ÖSSZEGZÉS

A létfenntartás feltételeinek a javításához hozzájárulhat egy modern Hangya-szövetkezeti rendszer

- kistérségi (városi) szövetkezetek, amelyeknek helyi boltjai vannak,
- regionális koordináló szövetkezetek, amelyekkel a helyi boltok szerződésben állnak,
- központi koordináló szövetkezet (amely az egész szövetkezeti hálózatot összefogja, a nagybani beszerzést, a nagyberuházásokat, a képzést koordinálja, fejlesztési projekteket dolgoz ki, az informatikai hátteret üzemelteti, ellenőrzi és tanácsaival segíti a koordinált szövetkezeteket, könyvelési szolgáltatást nyújt)
- központi hitelszövetkezet (amely a helyi pénz elszámolását, a helyi pénz beváltását, illetve megvásárlását, a helyi pénz lekötését, a hitelnyújtást és elszámoltatást végzi, biztosítási szolgáltatást nyújt, osztalékot fizet)

Ugyanakkor a vásárlóerő növelése érdekében meg kell próbálni **a helyi pénz használatát minél tágabb körben előmozdítani** (a fizetésemelést érdemes helyi pénzben adni, ami csupán egy jóváírás a központi hitelszövetkezeti elszámolásban). Az önkormányzati alkalmazottak, az egészségügyi dolgozók, a tanárok és tanítók fizetésemelése nagyon indokolt. Ez önkormányzati hatáskörben megoldható. Ugyancsak önkormányzati hatáskörbe tartozhat olyan munkalehetőségek megteremtése (és helyi pénzben történő fizetése), amelyekről a korábbiakban szóltam (háztartási és közösségi szolgáltatások).

Egy önkormányzat területén **felélénkülő gazdaság többlet adóbevétellel is jár**, amiből további fejlesztések és a létfenntartást elősegítő szolgáltatások indíthatók.

Az önkormányzat is alakíthat „létfenntartási” szövetkezetet. Ebbe beleszervezhet egy sor létfenntartást támogató funkciót. Ez a szövetkezet, mint koordináló szervezet foglalkoztathat egy sor egyéni vállalkozót, alkalmi munkavállalót, de munkaviszonyt is létesíthet. Esetileg kell eldönteni, mi a legmegfelelőbb struktúra.

Ha a Hangya szövetkezeti mozgalomba az agráriumban nemcsak közvetlenül érintettek is bekapcsolódnak oly módon, hogy központi hitelszövetkezetbe belépnek, és helyi pénzt igényelnek,

illetve munkáltatójukkal megegyeznek abban, hogy fizetésüket részben helyi pénzben kapják, akkor van esély arra, hogy a **közüzemi szolgáltatásokért** (pl. villany, gáz, víz, közlekedés), **üzemanyagért stb. helyi pénzben is lehessen fizetni**. A kulcs az, ami a boltoknál: a kapott helyi pénzt nem lehet hitelpénzre átváltással kivonni a forgalomból. Minél jobban terjed a helyi pénz használata, annál biztonságosabbá válik a megélhetés.

Néhány szót még kell szólni az adózásról. A jelenlegi szabályok szerint minden önállóan gazdálkodónak (a gazdának, a vállalkozónak, a gazdasági társaságnak, a szövetkezetnek) pénzügyi beszámolót („mérleget”) kell készítenie és önállóan kell adóznia. Azok a köztes szervezetek, amelyek egyesületként, közös vállalatként működnek, szintén önállóan adóznak és készítenek beszámolót.

ÁFA elszámolás tekintetében van esély arra, ha egy központi Hangya szövetkezeti rendszer létrejön, akkor csoportos ÁFA alanyiség szerezhető meg. Ez nagy könnyebbséget jelentene a résztvevők számára.

A jövedelemmel kapcsolatos adókat minden gazdálkodónak önállóan kell bevallania és befizetnie. Ezt hitelpénzben kell teljesíteni, mert az Államkincstár valószínűleg nem fogadja el a helyi pénzt. A kérdés az, hogy minden egyes gazdálkodónak kell-e rendelkeznie annyi hitelpénzzel, ami adókötelezettségének teljesítéséhez elégséges, vagy pedig a központi hitelszövetkezet, amely a bankszámlákat kezeli, kiegyenlítő és folyószámla hitelező funkciót is betölthet az adófizetés könnyítése érdekében. Egyszerűsítene az egyes gazdálkodó egységek életét, ha lehetőség lenne erre folyószámlahitelezésre.

A szövetkezetek dolgozói jövedelmüket előre bejelentett arányban kapják helyi pénzben és hitelpénzben, amit így elkülönítve tart nyilván a hitelszövetkezet. Mind a helyi pénzről, mind a hitelpénzről kártyát kapnak. A boltban mindkét kártyával fizethetnek (a helyi pénzzel azonban csak kijelölt termékekért).

A boltoknak kötelező az áttekinthető és ellenőrizhető nyilvántartás beszerzéseikről, eladásaikról, bevételeikről, készletalakulásukról, hiányaikról. (Ez a régi Hangya szövetkezetnél is így volt, rendszeres volt a havi leltárellenőrzés, rovancsolás, volt bolti hiánybiztosítás). A mai elnagyolt nyilvántartás, ami számos visszaélésre ad lehetőséget, megszüntetendő. Az a boltos, aki ezt nem vállalja fel, nem lehet az új Hangya szövetkezeti rendszer tagja.

Ugyanígy tiszta, **áttekinthető nyilvántartást kell vezetni valamennyi Hangya beszállítónak**. Egyébként a jogos árviták nem lennének elbírálhatók. Ezt is ellenőrizni jogosult a szövetkezeti központ. Aki ezt nem vállalja fel, az nem lehet az új Hangya szövetkezeti rendszer tagja.

Azok a Hangya szövetkezeti rendszeren kívüli szervek, pl. önkormányzatok, iskolák, kórházak, rendelőintézetek, szociális intézmények, egyéb vállalatok, akik a fizetés egy részét helyi pénzben fizetik, szerződést kell kössenek a hitelszövetkezettel, mert itt íródna jóvá a helyi pénzben számolt bevételek és kiadások. A helyi pénzben történő utalást a kifizetőnek a hitelszövetkezet felé kell teljesítenie, a helyi pénzben fizetett munkavállalók pedig kártyát kapnak, amivel ehhez a pénzhez hozzáférhetnek.

A megújuló Hangya szövetkezeti rendszer és az önkormányzati létfenntartási üzemek együttműködő hálózata olyan egészséges fellendülést hozhat, amely reális keresletre alapozott gazdasági fejlődést, megélénkülést teremt. Ez persze nem korlátlan fejlődés, de a pillanatnyi leépüléssel szemben egy

igen ígéretes kiutat biztosít. Az ember számára amúgy sem az általa csak megnyomorodásként érzékelhető „fejlődés” a kulcskérdés, hanem az emberhez méltó, biztonságos és örömteli megélhetés. A cél ennek megteremtése és megőrzése. Az, hogy emellett milyen mértékű a fejlődés, a kialakuló hálózat teljesítőképességén és a belső és külső fizetőképes kereslet egyensúlyán fog múlni, nem pedig a hitelpénz tulajdonosainak mérhetetlen gazdagodási vágyán.

Ezt a cikksorozatot gondolatébresztőnek szánom. Szeretném, ha a problémát felismerők minél szélesebb körben nyilvánítanának véleményt és járulnának hozzá a sikeres változtatáshoz.